

## RECENZJE

MACIEJ ZĄBEK

### **Jacek Pawlik, *Twórcza codzienność mieszkańców Lomé*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2018, ss. 354.**

Autorem dzieła pt. *Twórcza codzienność mieszkańców Lomé* jest jeden z najwybitniejszych polskich etnologów i afrykanistów ks. dr hab. Jacek Jan Pawlik prof. UWM. Wydanie tej monografii jest z pewnością wydarzeniem w świecie afrykanistycznym i przynosi zaszczyt Wydawnictwu, które się tego podjęło. Pisząc ją, Autor postąpił zgodnie z ogólną tendencją panującą we współczesnej antropologii – przechodzenia od studiów nad wspólnotami wiejskimi i tzw. kulturą tradycyjną w stronę eksploracji obszarów zurbanizowanych i analizy kultury współczesnej ulokowanej w dużych miastach. Tym samym też wkroczył na nowe dla siebie pole badawcze, wymagające jeszcze większego niż poprzednio doświadczenia, erudycji i swobodnego poruszania się w obrębie co najmniej kilku dyscyplin naukowych. Został zmuszony do wejścia w przestrzeń komunikacji interkulturowej, do podjęcia kwestii związanych z analizą przestrzeni, urbanistyki, ekonomii, czy demografii.

Celem wspomnianej książki jest ukazanie życia mieszkańców stolicy Togo, miasta znanego Autorowi doskonale od 1979 roku. Nie mniej na potrzeby tej monografii Autor regularnie od 2001 r. wizytował Lomé przeprowadzając pogłębione studia antropologiczne nad „twórczą codziennością” mieszkańców Lomé, starając się w badaniach jakościowych uchwycić jej istotę – to co tak doskonale oddaje tytuł jego dzieła. Dotychczasowe prace dotyczące Lomé miały charakter głównie historyczny lub geograficzny, stąd Autor postanowił słusznie odstąpić od zagadnień już wcześniej podejmowanych, skupiając się za przykładem francuskiego etnologa Michela Agier na analizie sytuacyjnej i pojęciu „sytuacji”, które stało się dla niego narzędziem porządkującym układ całej pracy.

Recenzowana praca składa się z dziewięciu rozdziałów, poprzedzonych przedmową, wstępem i zwieńczonych zakończeniem wraz z posłowiem i obszerną bibliografią. Pierwszy z rozdziałów jest poświęcony oczywiście zagadnieniom metodologicznym, drugi – „spojrzeniu z oddali” będącym nie tyle wprowadzeniem historycznym czy geograficznym, co próbującym uchwycić historię miasta od czasów kolonizacji niemieckiej po współczesność w kluczowych jego momentach.

W trzecim rozdziale Autor przechodzi do „spojrzenia na miasto z bliska”, podejmując problematykę własności ziemi, budowy domu i funkcjonowania rodziny. Czwarty i piąty dopiero jest poświęcony wspomnianym tu wyżej sytuacjom, określonym jako „zwyczajne”, związane z życiem codziennym: jedzeniem, cielesnością, pracą, szkołą. Szósty i w pewnym sensie także siódmy i ósmy poświęcone są przypadkom nadzwyczajnym, okolicznościom kryzysowym, ubóstwu, chorobie, sytuacjom przejścia i wydarzeniom rytualnym związanym z kolejnymi etapami życia. Ostatni rozdział przedstawia dynamikę życia w Lomé, szczególnie w relacji do miast sąsiednich.

Podkreślić trzeba, że Autor w każdej dziedzinie, w której podejmuje się analizy, jest niezwykle kompetentny, wykazując się etnograficznym szacunkiem dla szczegółu. Nie zostawia wiele miejsca na krytykę. Faktem jest, że może za bardzo unika inspiracji, jakie mogłyby mu przynieść studia na styku antropologii z geografią i socjologią miasta. Nie podnosi problematyki z antropologii pogranicza, w którą Lomé położone na granicy z Ghaną doskonale się wpisuje, jak również trochę zbyt powierzchownie traktuje problematykę imigrantów. Nie pokazuje też generalnych różnic, jakie istnieją między miastami w Afryce frankońskiej od tych zaplanowanych przez Brytyjczyków w ich byłych koloniach. Może też zbyt rzadko cytuje swych rozmówców oddając im głos. Pomija też, tak istotne pozycje w literaturze przedmiotu, jak np. studia z Lagos architekta Rema Koolhaasa. Nie mniej należy docenić tu wybór Autora, którego z uwagi na skalę jaką stanowi miasto, zwłaszcza stołeczna metropolia i tak trzeba było dokonać. Biorąc także pod uwagę fakt, że antropologia miasta, jako specjalizacja w ramach antropologii, ma w ogóle problemy z przechodzeniem od badań wycinków rzeczywistości miejskiej do ich całościowego rozumienia (łączenia *locus* i *focus*), odważna próba, którą podjął Jacek Pawlik zasługuje na uznanie i szacunek. Przyznać też trzeba, że jego praca, która skupia się przede wszystkim na życiu codziennym mieszkańców Lomé (antropologii mieszkańców miasta) jest bardzo udana, interesująca poznawczo i rzetelna metodologicznie. Jest to pierwsza taka praca z antropologii, przybliżająca klarownie życie współczesnych Afrykańczyków w mało znanym Polakom mieście. Z tego też względu z pewnością znajdzie ona zainteresowanych tą tematyką czytelników.

Podsumowując należy stwierdzić, że jest to jedyna, jak do tej pory, praca tak gruntownie analizująca z perspektywy antropologicznej współczesne miasto Afryki frankońskiej. Jest bezbłędna pod względem merytorycznym, a wszystkie wyciągnięte przez Autora wnioski są jak najbardziej uprawnione i zasadne. Ważne, że Autor unika egzotyzyacji i wykazuje, jak twórczy i przedsiębiorczy są Togijczycy.

Książka oparta została na ogromnym i zróżnicowanym piśmiennictwie. Obszerna i wyczerpująca bibliografia liczy ponad 300 pozycji. Zawiera także spis respondentów cytowanych wywiadów, szereg szczegółowych planów miasta i 42

fotografie, w większości kolorowe, które podnoszą jeszcze walory poznawcze i estetyczne książki.

Zaletą tej pracy jest również klarowny język i kompozycja całości, która sprawia, że książka jest przystępna dla każdego potencjalnie zainteresowanego czytelnika.

Na koniec pragnę podkreślić, że jako antropolog, dla którego etnologia i etnografia afrykanistyczna znajduje się w głównym nurcie zainteresowań, uznaję pracę Jacka Pawlika, za dzieło o wyjątkowo wysokiej wartości merytorycznej ważne także dla dydaktyki akademickiej szczególnie w zakresie antropologii miasta, etnologii, kulturoznawstwa, nauk o polityce, geografii, socjologii, misjologii i szeroko pojętych studiów afrykanistycznych.

Przeczytałem ją z dużym zainteresowaniem i przyjemnością. Jest to pozycja na polskim rynku wydawniczym absolutnie wyjątkowa, nie ma bowiem jeszcze porównywalnego opracowania na ten temat.